

מערכת הכחדה - טנוברג, 1914

מאת סא"ל מ. ג'חון

הזירה

תכניות הגרמנים והרוסים כאחת הושפעו השפעה מכרעת מטיב שטחה של פרוסיה המזרחית. צפונה של פרוסיה המזרחית הנו מישורי ונוח למדי לתמרון ולפריסת כוחות מכל הסוגים. כנגד זה, בדרומה ובדרום-מזרחה מיצר את התנועה סבך של אגמים וביצות, נחלים ותעלות-ניקוז מכל הגדלים והמינים; המעבר במרחב זה מווסת למספר נתיבים ברורים-מראש, המתפתלים באיזור שרובו מיוער. בין האגמים מצויות גבעות תלולות-למדי, הנישאות מעל סביבתן. בדרום-מזרח מתארך איזור האגמים ויוצר מכשול-מים שנמשך לאורך כ-100 ק"מ, אלה הם „האגמים המזוריים“. שרשרת אגמים זו מאלצת את הפולש לעקפה מצפון או מדרום — או משני עבריה גם יחד, מבלי ששתי הזרועות יוכלו לקיים מגע או תיאום טקטי ביניהן. אך גם למגינים מוכתב פיצול הכוחות — כדי למנוע עקיפת האגמים המזוריים הן מצפון והן מדרום. בהכללת-מה, ניתן לומר כי רשת הדרכים האסטרטגיות שב-פרוסיה המזרחית בנויה בדמות האות הלועזית Z. את הקו האופקי העליון של האות מהה מסילת-הברזל אינסטרבורג — קניגסברג (המשכה לאַלבינג); הקו האופקי התחתון — מסילת-הברזל מטורן (או גראַדנץ) עד סולדאָ ומשם בדרך המובילה לויִלנבורג; הקו האלכסוני, המקשר בין השניים, הוא קו מסילת-הברזל מטורן דרך אַלנשטין לאינסטרבורג. מאינסטרבורג נמשכה מסילת-הברזל עד לגבול שבקרבת שטלופינג (בהוליה אל קובנו וריגה); וכך שימשו שני הקווים האופקיים של ה-Z צירי אורך לכוחות מגינים אל עבר כל אחת מגזרות-הפריצה האפשריות לתוך המרחב הפרוסי — בעוד שהקו האלכסוני יהיה ציר רוחב, המוגן על-ידי האגמים המזוריים שממזרחו ומדרומו ואשר לאורכו ניתן היה להזיז כוחות מצפון לדרום, או מדרום לצפון. לבסוף יצוין שהרוחב השונה של המסילות ברוסיה ובגרמניה מנע מכל צד להמשיך להשתמש בקטרים או בקרונות שלו מרגע שיצליח לעבור את הגבול ויזדקק למסילות-הברזל שבארץ האויב.

הערכות, תכניות ויחסי-הכוחות עם פרוץ המלחמה

רוסיה

כבר צוין כי הרוסים הציבו עוד בימי שלום שתי ארמיות בקרבת הגבול. האחת — „ארמית הנקמן“, (הארמיה הראש

הרקע

מלחמת-העולם הראשונה אילצה את גרמניה לנהל מלחמה בשתי חזיתות: במערב — נגד צרפת, בלגיה וכוחות-המשלוח הבריטיים; במזרח — נגד האימפריה הרוסית. מתוך הנחה שאין בכוחה של גרמניה לשאת בעת ובעונה אחת במאמץ התקפי מכריע בשתי חזיתות, תכנן הגנרל פון שליפן, ראש-המטה של צבא-גרמניה בשנים 1891—1906 את התכנית שעיקרה היו:

ריכוז המאמץ להשגת הכרעת-בזק בחזית אחת, תוך השהית האויב בחזית השניה, השהיה שתושג על-ידי כוחות קטנים ככל האפשר.

מיד עם השגת ההכרעה בחזית הראשונה — העברת הכוחות המתפתנים לחזית השניה, ומעבר למתקפה גם שם.

כדי להשיג זאת נדרש פיתוח נרחב של רשת-הדרכים הפני-מית (בעיקר של מסילות-הברזל) בגרמניה כדי שניתן יהיה להעתיק במהירות את הכוחות מחזית לחזית.

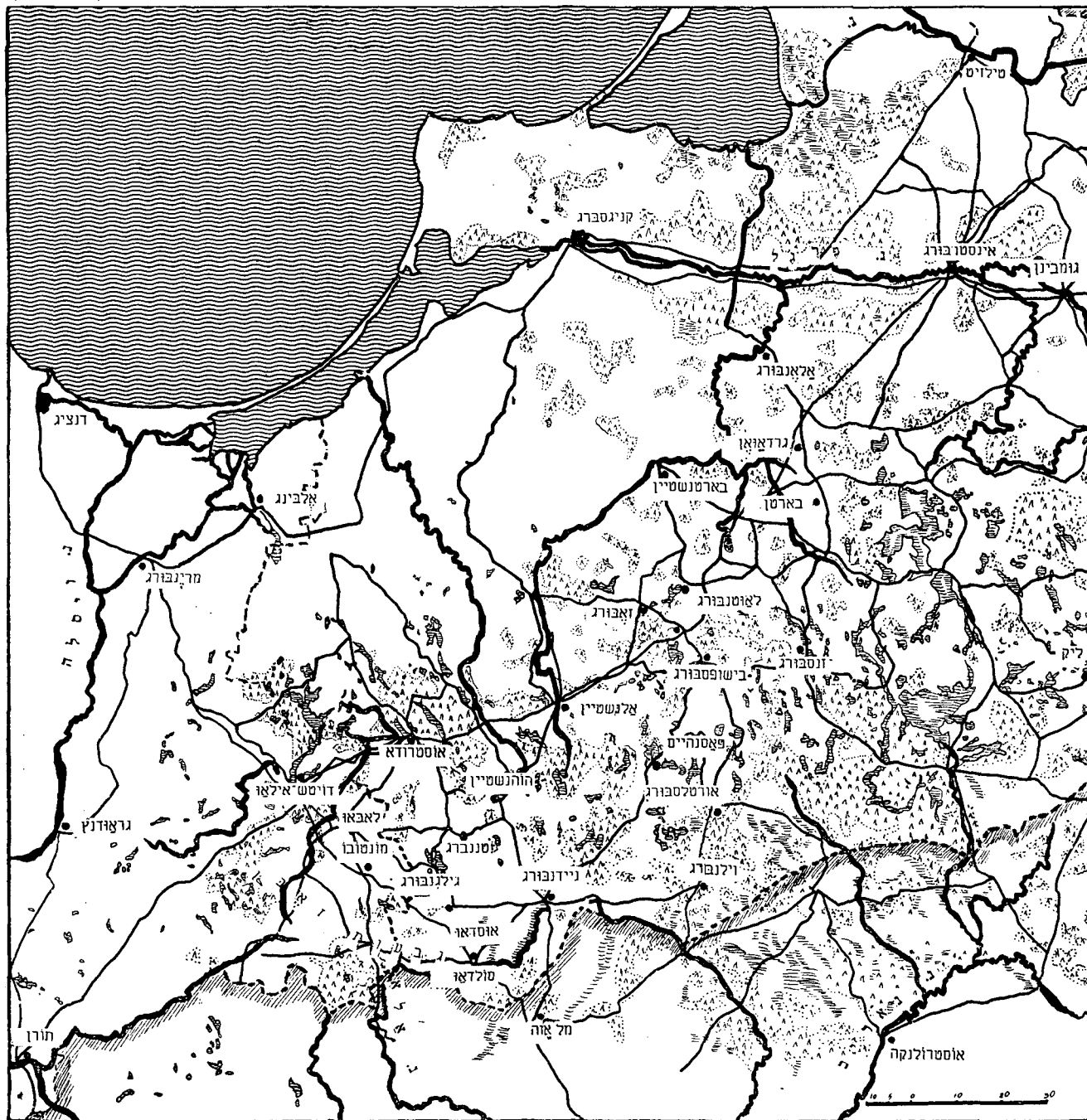
כאויב שיותקף הראשון נבחרה צרפת, מתוך נימוקים אלה: היותה, בשלב ההתחלתי, האויב היותר מסוכן — בשל רמתה הצבאית וכוונותה, ובשל קרבתה למרכזי הפוטנציאל התע-שיתי של גרמניה, שהיותה לגביה סכנה מידית.

היותה הנושא המלכד של ה„אנטאנטה“ מבחינה רעיונית ורגשית.

הסיכוי הסביר שאפשרה חזית זו: להפתיע ולהגיע להכרעה מהירה, הן על-ידי הפרת-פתע של הניטרליות הבלגית (וכתר צאה — איגוף ביצוריה-הגבול הצרפתיים ואיום ישיר על פריס) — והן בשל מימדיה המצומצמים של צרפת לעומת רוסיה.

הנוח שבשבועות הראשונים לא תצליח רוסיה להגיע לכונ-נות התקפית — ודי יהיה בכוחות-מסך דלילים כדי לעצור את „המכבש הרוסי“. עם זאת, הובאה בחשבון אפשרות שהיה הכרח לסגת כאן, להפקיר את מזרח-פרוסיה, לייצב קו רק מאחורי הנהר ויסלה ולהתגונן שם עד שישתחררו כוחות מחזית-המערב.

התכנית הצרפתית חזתה מצדה אופנסיבה דרך אלזס ללב גרמניה. כדי ליצור את התנאים הנאותים להצלחה, לא חסכו הצרפתים עמל וכסף עד אשר הניעו את הרוסים — וסייעו בידם — להכין שתי ארמיות, שנערכו בקביעות בקרבת גבול פרוסיה המזרחית, כדי להקדים ולפלוש מיד עם פרוץ-מלח-מה לתוך גרמניה, שתיאלץ במקרה כזה לפצל את כוחותיה.

איזור המבצעים בפרוסיה המזרחית

חמש דיביזיות־פרשים. ארמית נאריב (סמסונוב) מנתה חמישה קורפוסים ושלוש דיביזיות־פרשים.

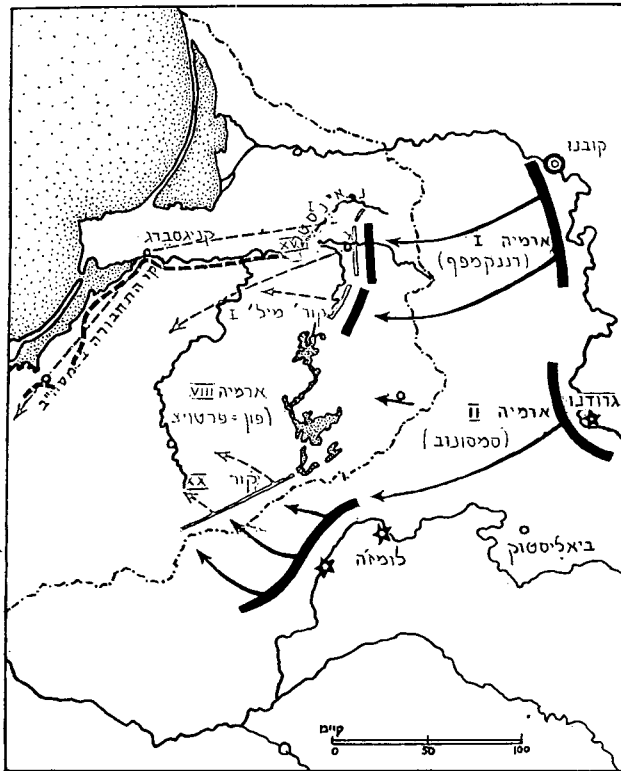
ואלה מספרי הקורפוסים:

- I — גנ' ארטמנוב
- VI — גנ' בלגובישצ'נסקי
- XIII — גנ' קלייב
- XV — גנ' מרטוס
- XXIII — גנ' קונדרטוביץ'

שתי הארמיות היו כפופות לחזית הצפון־מערבית, שמפקדה היה גנ' זילינסקי.

נה), בפיקוד גנרל רֶנְקֶמפֶף — נערכה במרחב קובנורילנו כדי לפלוש לכיוון קניסברג. השניה, "ארמית הנאריב" (הארמיה־השניה) בפיקוד הגנרל סמסונוב נערכה במשולש ורשה־אוסטרולנקה־קלנה, כדי לאגוף את האגמים־המזוריים מדרום־מערב ולעלות צפונה בציר בישופסבורג־אלנבורג. במגמה לכתר בתנועת־מלקחיים מתואמת עם ארמית־הניקן, את הכוחות הגרמניים הנלחמים נגדה. הפרש בלוח־הזמנים בפתיחת המתקפה נועד לרכז את תשומת־לב הגרמנים תחילה לגזרה הצפונית — ולהקל על הכיתור באמצעות הזרוע הדרומית.

ארמית הניקן (רננקמפף) מנתה ארבעה קורפוסים בנוסף על

הגרמנים בנסיגה — אחר התבוסה בגומביין — 20.8.1914

הרוסית (סמסונוב) הוטל על קורפוס XX (שולץ) להתגונן במרחב ולבלום התקדמות רוסית. החלטת פריטיביץ זעזעה את המטה הכללי, שנרתע מלהפקיר הלכה למעשה את פרוסיה המזרחית, שהיתה איזור חקלאי חיוני — ואף מקום אחוזותיהם של חלק ניכר ממשפחות הקצונה (שממוצא „היונקרים“ הפרוסיים). נוסף על כך, במקרה של נסיגה מן האיזור היו הכוחות האוסטריים-הונגריים, בגליציה המזרחית נשארים בודדים במערכה עקב הלחץ הקשה מצד הרוסים. למחרת היום, ב-21 באוגוסט הודח פריטיביץ — והוחלף בגנרל-בדימוס פאול פון הינדנבורג. שהכיר היטב את מורח-פרוסיה, בשנים שלפני המלחמה, כששימש בתפקידי פיקוד וכמתכנן במטה הכללי. כראש המטה נבחר גנ' מיור אריך לודנדורף, קצין-המטה המעולה, שהצטיין זה לא כבר ביזמה ובאומץ לב בכיבוש ליאג שבבלגיה.

התגבשות התכנית וההכנות לקרב

כבר בדרכו מן המערב למזרח נתן לודנדורף את הוראתו הראשונה: לעצור את נסיגת כוחות הארמיה השמינית מערב-בה. את קורפוס I (פרנסוא), המוסע ברכבת, כיון עתה, לאורך „הקו האלכסוני“ של „Z-הדרכים“, אל דויטש-אילאו שבעורף הקורפוס ה-XX; ועל שני הקורפוסים האחרים (הצ'פוניים) פקד להיעצר במקומם ולחנות בו עד לקבלת הוראה חדשה. הינדנבורג הצטרף ללודנדורף, ברכבת המיוחדת שהורעדה לרשותם, בהנובר, בלילה אור ל-23 באוגוסט, 8 שעות לאחר קבלת ההתראה הראשונה. למחרת, עם הגיעם למפקדת הארמיה, קיבלו משולץ (קורפוס XX) ומפרנסוא (קורפוס I), — שנקראו עוד ביום הקודם טלגרפית להתייצב

מול הרוסים נערכה הארמיה השמינית הגרמנית של גנ' פון פריטיביץ, שכללה 4 קורפוסים ודיביזיות פרשים אחת:

- קורפוס מס' I — גנ' פון פרנסוא
- קורפוס מס' XVII — גנ' פון מקנזן
- קורפוס מס' XX (+ דיביזיה מוגברת) — גנ' פון שולץ
- קורפוס-מילואים מס' I — גנ' פון באולוב

וכן דיביזיות מילואים עצמאית מס' 3 ועוד כוחות שנלקחו מתוך חילות-המצב של קורמבצרים קניגסברג-תורן.

עדיפותם הכללית של הרוסים בחי"ר היתה איפוא כ-2 ל-1; בפרשים מעל ל-3 ל-1. מספר הגדודים בקורפוס רוסי היה 32 — ועלה ב-8 על תקן גדודי החי"ר בקורפוס הגרמני. אולם התקן הרוסי לא היה מלא, וכוח-האש בכל גדוד (גם בשל הפרש במספר המק"בים) נפל מזה שבגדוד הגרמני. זאת ועוד: — מיד עם פתיחת פעולות האיבה נבלע אחוז ניכר של החי"ר הרוסי בתפקידי אבטחה ושירות עור-פיים, כך שבסופו של דבר ספק אם התיצבו הלכה למעשה יותר מ-250 בטליונים רוסיים מול כ-150 בטליונים גרמניים. לעומת זאת, היתה הארטילריה של הרוסים נחותה בהרבה מזו של הגרמנים, הן בקליברים ובטיב, והן במספר הקנים: 56 תותחים לקורפוס פחות מאשר הגרמנים!

פעולות האיבה נפתחו למעשה ב-13 באוגוסט 1914, כאשר חצו את הגבול, בגזרה הצפונית, הקוואקים של רנקמפף. ב-17 בחודש היכה רנקמפף את הגרמנים ליד שטלופינגן; וב-20 היכה אותם שנית, ליד גומביין. בקרבות אלה הפעיל פריטיביץ את הקורפוסים מס' I, VII ו-III מילואים. קורפוס XX המוגבר נערך מלכתחילה בדרום, מול ארמית סמסונוב — אשר החלה עוברת את הגבול ב-20 בחודש.

לנוכח מצב זה, החליט פריטיביץ להסיג את כוחותיו אחורה ולהיערך להגנה בהתאם לאותה ברירה שכבר נשקלה על-ידי שליפן — דהיינו, להיערך להגנה מאחורי נהר הויסלה. על החלטתו זו דיווח למטה הכללי בלילה ה-21 באוגוסט — ובמקביל נתן לזרעו הצפונית הוראה לנתק מגע ולנוע אל מאחורי הויסלה, מרחק כ-200 ק"מ. בעוד שהקורפוס ה-I הועד להסעה ברכבת, הוצעדו הקורפוסים VII ו-III מילואים רגלית לעבר העורף. לאבטחת הנסיגה מפני הארמיה השנייה

בצד הרוסי: התפרסות פלוגה אופיינית בראשית המלחמה (הצפיפות בשרשרת — מעל לזו שבתקנון-השדה דאז)

בצד הגרמני: השלישייה הגנרלית: הינדנבורג, לודנבורג, הופמן.

בה, לפני שגייסות הקורפוס ה־1 הספיקו להגיע אליהם ול־היכנס לרכבות. כך קרה שלקראת ה־26 באבגוסט, "יום ה־ע" למתקפה — כלל לא ניתן היה לכנס את הקורפוס במלואו; וביחוד הרגיש פרנסוא במחסור בארטילריה, שרובה טרם הגיעה. אך בקשתו לדחות את מועד תחילת ההתקפה נדחה על־ידי מפקד הארמיה, מחשש שכל השתהות מקרבת את שעת התערבותו של רננקמפף.

ב־23 באבגוסט, בעוד הגרמנים עוסקים בהכנותיהם לקרב, הגיע סמסונוב, (לאחר שהתקדם מעבר לקו אוסדאויניידנבורג כשעמו הקורפוסים ה־XV) למרחב אוסדאויאורלאו, מקום שם נכנס לקרב קשה עם הקורפוס הגרמני ה־XX.

גם גייסותיו עברו את הדרך מן הריכוז שבמרחב אוסטרולנקה־מלאנה רגלי. כארמיה־הראשונה החל אף הוא לנוע, על פי הוראתו המפורשת של זילינסקי. בטרם הושלמו הכנותיו המנהלתיות, ובטרם אורגנו בשבילו על־ידי מפקדת החזית שירותי התובלה וההספקה. וכך דינח מפקד קורפוס XIII ב־22 באבגוסט:

"...על־אף מאמצינו — מאז שהתקדמנו אל מעבר לאוסטרר לנקה — שירותי ההספקה והתובלה אינם סדירים מחמת הדרכים המשובשות. הכפרים ריקים מאדם והשדות טרם נקצרו. ב־11 ימים עברנו 200 ורסטאות* באדמה חצירהולית כבדה". הרוסים הגיעו, איפוא, למגע עם האויב כשהם תשרים וכשמצב ההספקה שלהם חמור.

אך לא זו בלבד. גם בהכונה האסטרטגית של תנועת הארמיה על־ידי מפקדת החזית נתגלו עד מהרה פגמים. זילינסקי התוה לסמסונוב את צירי התנועה מלאנה־אלנשטיין ואוסטרר־לנקה־זנסבורג; דהיינו — ישר צפונה. עם זאת חייב אותו להפריש קורפוס־רגלים (ה־1) ושתי דיביזיות פרשים לאב־טחת אגף־השמאל, הוא מרחב סולדאוי־אוסדאוי־לאונטבורג — דבר אשר ניתק את הקורפוס למעשה מעל גוף הארמיה. ברם, סמסונוב הפנה את תנועתו — מתוך ראייתו השונה את המצב — לאורך הציר מלאנה־הוקנשטיין־אוסטרדא — דהיינו, בסופר־שלידבר — לכיוון צפון־מערב. זילינסקי, שהועמד בפני עובדה קיימת, הסתגל אליה — אך פקד על סמסונוב להפריש את הקורפוס האגפי הימני שלו, הקורפוס ה־10 לתנועה ישר צפונה בדרך בישופסבורג־אבורג. כן הופרד עוד

* כ־215 קילומטר.

במפקדה — הערכות חיוביות על כושר גייסותיהם וכוננותם. על שולחנם הונח מסמך, שנאסף מעל גויתו של קצין רוסי אשר נפל ליד גומבינין. במסמך זה הותוותה תכנית "תנועת־המלקחיים" הרוסית, תוך ציון לוח־הזמנים האסטרטגית להתקדמות רננקמפף. כן עורר מסמך זה את תשומת־לכם של הגרמנים לעובדה כי תנועתו של סמסונוב צפונה עמדה לסב־כו בסבך מכשולי המים, שעשויים היו אז למלא תפקיד כפול: ניתן היה לנצלם תחילה להשהית האויב, שייאלץ להכין עצמו לשם מעבר בם; ובשלב שני — אפשרי היה לנצלם כסדן, עליו יוכה במכת־נגד ע"י הכוחות שהיוו עד אז את המסך למול רננקמפף (בינתיים נודע שהלו עצר התקדמותו לחלוטין, אינו מקיים אף פעילות־סיוור, ואיבד כליל את המגע עם האויב).

על סמך התמונה שנתגבשה, שיגר הינדנבורג אותו ליל (ה־23 באבגוסט) את המברק הבא אל המטה הכללי: "מתכנן את ריכוז הארמיה ב־26 באבגוסט ליד הקורפוס ה־XX, לשם התקפת־לפיתה.

התכנית היחה, איפוא, להעתיק (ככל־האפשר — בהסתר) את עיקר כוחות הארמיה־השמינית מן הגזרה הצפונית, לקרב־הכרעה נגד הארמיה של סמסונוב. על שולץ (קורפ. XX) הורטל להשהות את התקדמות סמסונוב עד ל"יום ה־ע" בקרב הגנה עקשני, וככל שיעסיק יותר כוחות רוסיים, הרי זה משובה. — ולו במחיר נסיגות מקומיות.

הבעיות העיקריות, מנקודת־ראות המפקדה הגרמנית, היו שתיים: ראשית — עד כמה ניתן לדלל את הכוחות הניצבים מול רננקמפף; שנית — באיזו מהירות ניתן להעתיק את הכוחות לגזרה הדרומית.

פקדוקי הגרמנים, הלהעניו לחשוף את הגזרה הצפונית, התחסלו במידה ניכרת כתוצאה מזרם גובר־ההולך של פקודות והוראות רוסיות שנקלטו על־ידי ההאזנה־האלחוטית שליד מפקדת הארמיה. בניגוד לגרמנים, אשר האלחוט שימש להם בשלב זה של המלחמה קשר־משני בלבד בין הארמיה לבין הדרגים העליונים, התבסס בצד הרוסי הקשר בין הארמיה לקורפוסים דוקא על האלחוט, כי מיד עם מעבר הגבול נשתבשו יתר עורקי הקשר, והאלחוט הפך בהכרח לקשר העיקרי בין סמסונוב לפקדיו. בטחון־הקשר הלקוי במפקדות הרוסיות איפשר לגרמנים האזנה טובה; ואף התשדורות המעטות שהוצפנו פוענחו על נקלה.

על סמך מודיעין כולל זה הוחלט להפנות דרומה בהדרגה, עד ל־25 בחודש, את הקורפוסים ה־XV ו־XVI (רומילואים בשלמו־תם, וכן את שתי הדיביזיות הנוספות, שהורכבו מחילות־המצב שבצפון־מזרח גרמניה) — אשר הובאו לחזית־המזרח מן העורף — ולהשאיר מול רננקמפף, בתור מסך, דיביזיות־פרשים מוגברת אחת בלבד.

לשם ביצוע הינתקות מוחלטת מן האויב ולשם הצעת הכוחות דרומה נדרשו מסעות־יומיים בני 50 קילומטר כמעט; וזאת — בחום הקיץ ובדרכי העפר התחוחים. אצל מקנזון נמצאו פלוגות מהן "נשרו" כ־120 איש, שהתמוטטו וכרעו בצדי הדרך!

גם בהסעים שברכבת חלו תקלות. פקודת הנסיגה של פריט־ביץ גרמה לבהלה ולשיבושים בשירות־הסעי־הרכבת שבגזר־ההצפונית; "ראשי־מסילה" אחדים פורקו והועתקו מער־

קורפוס למשימה נפרדת, בציר-פעולה הנפרד מן הציר העי- קרי של הארמיה — אשר החל מן ה-24—25 באוגוסט פעלו בו שלושה קורפוסים בלבד (ואחד מהם — ה-XX — הכיל דיביזית-חי"ר אחת בלבד!).

בלחץ כוחות אלה, ומחשש לפיחה על-ידיהם מכיוון צפון- מזרח, הסיג שולץ את אגף השמאל של הקורפוס שלו לא- חור; ואף שהרוסים לא הרבו בסיוורים ובגישושים לבריור מערך האויב (וכתוצאה מכך סבלו כמה אלפי אבידות מאש- הארטילריה בלבד), נאלץ שולץ עד לבוקר ה-26 בחודש לבצע נסיגות מקומיות נוספות.

... במרחק של כ-80 קילומטר משם היה הקורפוס ה-10 המבודד את הכנף הימנית. כיון שטכניקת-הסיוור של חיל-הפרשים הרוסי לא היתה יעילה במיוחד, לא ידע סמסונוב כלל שהקורפוס של מקנזן — אשר לאחרונה נסוג תוך בהלה משדה-הקרב שליד גומ- בינן — התארגן בינתיים מחדש, ובמסעות מאומצים, יחד עם הקור- פוס של בלוב, כבר הגיע לחזיתו ועתה התקדם כדי לעלות על ימינו. תחילה ציוה על הקורפוס ה-10 לעמוד על עמדו, „על-מנת להגן על אגף-הימין של הארמיה“.

גנרל סמסונוב עסק בהכנות לחידוש המערכה ב-26 באוגוסט. בימי- נו הקיצוני, הקורפוס ה-10 שלו בפיקודו של גנרל בלגווישצ'נסקי, הגיע לאיזור-המפגש הממוכן שלפני האגמים; אך סמסונוב השאיר קורפוס זה מבודד ומרוחק מיתר הכוחות — בעוד שאת עיקר הארמיה שלו העתיק יותר מערבה מאשר צפונה. אף כי דבר זה הרחיקו מרננקמפף — או מן המקום בו צריך היה רננקמפף להי- מצא — היה זה, כפי שסבר סמסונוב, הכיוון הנכון כדי להגיע אל האיזור שבין הויסלה לגרמנים, שלפי השערתו היו נסוגים מערבה. היעד ששם לעצמו סמסונוב היה הקו אלנשטיין-אוסטרודא, מקום שם יכול היה „לרכב“ על קו מסילת-הברזל הגרמני הראשי, משני עבריו — ומשם, כפי שהודיע לז'ילינסקי ב-23 באוגוסט, „ייקל להתקדם לתוך לבה של גרמניה“.

ה-26 באוגוסט - תחילת המתקפה הגרמנית

שעת ה-„ש“ לקורפוס ה-10, לכיבוש אוסדאו, נקבעה ל-0400. במקביל, צריך היה הקורפוס ה-XX לעבור להתקפת-נגד. שני הקורפוסים אשר נעו מהצפון, למרחב גרדאוואן-בארטן- בארטנשטיין נצטוו לתקוף את האויב משיתקלו בו.

הרוסים נצטוו להמשיך בהתקדמות כללית. הוראה זו הרחי- קה את הקורפוס ה-10 מן הקורפוס ה-15 שבשמאלו ומן ה-10, שנע מאחרי ה-15, מדרומו. אלה השנים השתהו בקרב עם גייסות-אויב שחשבו למשמר-אגפי של הגרמנים הנסוגים, בעוד שהקורפוס ה-10 ממהר צפונה, פחות או יותר במקביל לקורפוס ה-10, כדי להגיע אל אגף הכוחות הגרמניים העיקריים, אשר לפי הערכת הרוסים נסוגו מערבה. פרנסוא לא שבע-רצון מהקצב בו הגיעו כוחותיו והתרכזו אף שהרכבות הביאו את הגייסות ממש עד לשטח המוכה באש הרוסים שממול; הוא תקף רק אחר שקיבל הוראה- חוזרת חריפה. בשעה 1500 נכבשו על-ידו גבעות זיבן, בחר

° הקטע הנ"ל וכן כל הקטעים, באות קטנה, שבמאמר, לקוחים מתוך ספרה של ברברה טיכמן „אוגוסט 14“, המער.

ציה-דרך אל אוסדאו, שהיתה יעדו הסופי. אך פרנסוא לא המריץ גייסותיו להמשך התנופה, ומטה-הארמיה נאלץ לק- בוע את אוסדאו כיעד ליום המחרת. עתה, משהובטח לו הזמן בשביל לרכז תחת ידו את מלוא כוחות הקורפוס שלו, נכנס פרנסוא בתנופה רבה לתכנון מבצע זה ולארגונו.

כנגד תוצאות אלו של הלחימה באגף הדרום-מערבי של המערכה, שלא נעמו ביותר לגרמנים, הובס כליל באר- תו יום, האגף הרוסי הימני. על אגף זה (קורפוס ה-10) הונח- תה מהלומתם של מקנזן (קורפוס ה-17) דרך לאוטרן, ושל בלוב (1-מילואים) דרך זאבורג-גרוס-בסאו. שני מפקדי- קורפוסים אלה, אשר גם הם סבלו מהקשיים לקיום קשר, נפגשו ביזמתם האישית ב-25 באוגוסט לשם היועצות והח- לטה על תיאום פעולה לקראת ההתקלות באויב.

הקורפוס ה-17 נתקל בכוחות הרוסיים ב-26, עם שחר. בשל תשישות שני הצדדים התנהל עד אחר-הצהריים קרב- אש ארטילרי בלבד. אך בשעה 1900 נשברו לפתע הרוסים — אשר זה כ-24 שעות לא הגיע אליהם מזון כלשהו — תחת האש הארטילרית הכבדה שהומטרה עליהם זה שעה ארוכה, והחלו בנסיגת-מנוסה. במהלכו של אותו יום עקף פון-בלוב את אגם לאוטרן ותקף את אגפו השמאלי של הקורפוס הרוסי ה-10. אף כי בתקן דיביזיות-המילואים הגרמניות חסרו אז מק"בים ונשק מסייע גדודי אחר, התגברו על הרוסים אחר קרב קשה. עקב מפלתו הכפולה, בחזית ובאגף, איבד בלגווישצ'נסקי את עשתונותו, ובלוי לדגח על כך לסמסונוב פקד על דעת עצמו, על נסיגה כללית של הקורפוס ה-10.

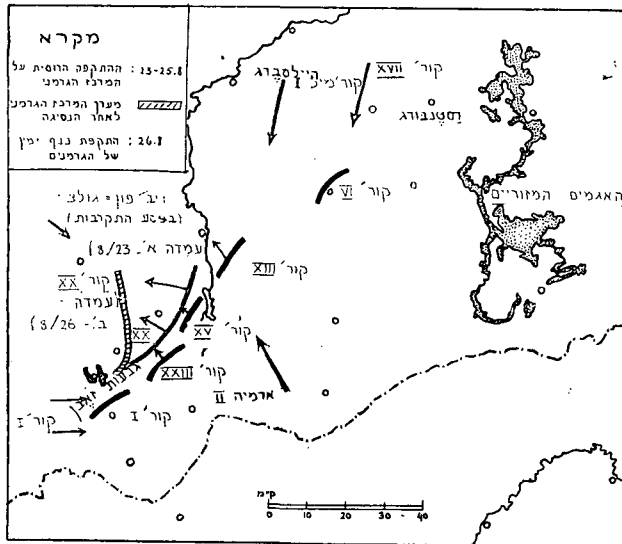
ה-27 - המשך המתקפה

בהיעדר ידיעות מהימנות על כוחות האויב, על אף פיצול כוחותיו, דימה סמסונוב את עצמו כמנצח. על תבוסת כנף- הימין שלו לא ידע. את מסעו של הקורפוס ה-10 לתוך „החלל הריק“ — שלא היתה לו השפעה כלשהי על מהלך הקרב — פירש כתנועה לניתוק דרכי-הנסיגה הגרמניות שב- צפון; את המשך לחצרה הוא על הקורפוס ה-10 ראה כאות להבקעת המערך הגרמני שם, „המחפה על הנסיגה בצפון“; ועל הקורפוס ה-10 שלו, שסביב אוסדאו, פקד להתארגן להג- נה, כיתד-השמאל של מערכו — שכן גבעות אוסדאו היוו מערך-הגנה טבעי ומעולה.

ברם, פרנסוא — אשר תקף הפעם במלוא עצמת-הקורפוס, בתנופה — כבש עד 1100 את אוסדאו; משם המשיך בני- צול הצלחתו, על-ידי הדיפת הרוסים לסולדאו. בקרבת בני-

„שירת הברבור“: מההתקפות האחרונות בסגנון „חרב ודגל“ מסורתית

המאבק שטרם הוכרע 26.8.14

קפה; שכן ביום ההוא עוד זכו הרוסים שמול הקורפוס ה-אא בהצלחות מקומיות, והללו גרמו לדאגה רבה במפקדה הגרמנית, שמא תיפרץ חזיתם במרכז... אלא שהקורפוס ה-16 נסוג כבר אז עד לקרבת הגבול שמדרום לאורטלסבורג; והקורפוסים XVII ו-17 החלו סוגרים את "הכיס" סביב המרכז הרוסי מצפון וממזרח. בשאפו להשיג את ההכרעה במרכז, קרב סמסונוב בשלב זה

סיה המזרחית, כפי שבשעתו עלו המראות לנגד עיניו של פריטביץ. אולם בינתיים נתגלה שהגייסות במזנוטובו שייכים לגדוד אחד בלבד, שנרתע-אחורה בלחימה בשטחים שמעבר לאוסדאו. הקרב עמד עתה בעיצומו יומו השלישי. שתי הארמיות, שכבר הוטלו בשלמותן לקרב, התחשלו ונלפתו, התנערו זו מזו והתנגשו שוב, בלחיות מבלבלות ונפרדות על פני חזית בת שבעים קילומטר בערך. רגימנט התקדם ושכנו הושלך אחורה; פערים הופיעו; האויב הביקיע דרכם — או שלא הביקיע. ואין מסביר. הארטילריה רעמה; הפירות התמוטטו; גונדות פרישים, יחידות רגלים, סוללות תותחיים שדה כבדות גרוות-סוסים נעו דרך כפרים ויערות, נתקעו בחול, בין אגמים, דרך שדות ודרכים, פגזים נחתו על בתי איכרים ועל רחובות הכפר. גדוד שהתקדם תחת חיפוי אש ארטילרית נעלם מאחורי מסך-עשן וערפל, וגורלו לא נודע. טורי שבויים שנשלחו קבוצות-קבוצות לעבר העורף סתמו את הדרך לגייסות מתקדמים. בריגדות כבשו או נסוגו, חצו זו את קוי התחבורה של זה, התערבו בדיביזיות לא-להן. מפקדי עוצבות איבדו מגע עם יחידותיהם, מכוניות-מטה אצו אנה ואנה, מטוסי-תצפית גרמניים טסו מעל, בהתאמצם להשיג אינפורמציה, מפקדי-ארמיות נאבקו להבין מה מתרחש — והוציאו פקודות שעתידות היו להגיע ליעדן, או שלא להגיע, להתבצע או שלא להתבצע, ואין לדעת אם התאמנה עוד למציאות ברגע בו תגענה לחזית. שלוש מאות אלף איש חבטו אלה באלה, צעדו קדימה וצעדו בעייפות במסע-נגדי, ירו בכלי-הירי שלהם, השתכרו מדי כבשם כפר, נחו על אדמת היער עם כמה חברים בדרת לילה; ולמחרת נמשך המאבק והמערכה הגדולה על החזית המזרחית הוסיפה להתנהל, עד שבאה ההכרעה.

שופסבורג שבצפון-מזרח, הפכה בינתיים נסיגת הקורפוס ה-16 למנוסת-בהלה בלתי מסודרת, כאשר קורפוס XVII הגרמני מתקדם בעקבותיו בכוחות-מדרף מאולתרים (המורכב בים מפרשים, חי"ר עמוס על משאיות, שהחלו מחליפות או חלקית את עגלות-הסוסים בתקן יחידות התובלה, — ארטי-לרית-שדה וכו').

במרכז נמשך כל אותו זמן מאבק-הדמים בין הקורפוס הרוסי ה-15 לבין הקורפוס ה-22 ללא הכרעה, ותוך גרימת אבי-זות כבדות — וביחוד לרוסים התוקפים.

ה-28 באבגוסט

ההכרעה מתחילה להסתמן

העדר ההכרעה במרכז, מציאותו של קורפוס רוסי נוסף שלם (ה-18) שטרם נכנס לקרב (ושבהמשך התקדמותו, ב-28 באבגוסט, תפס ללא-לחימה את אֶלנשטיין). והסכנה שרנגנקמפף יתעורר סוף-סוף ויחיש עזרה לעמיתו — כל אלה הדריכו את מנוחת מפקדת הארמיה-השמינית אשר הורתה להביא ב-28 באבגוסט לידי הכרעה בכל מחיר.

סמסונוב, לעומת זה, עדיין לא חש בסכנת הכיתור בכל חומי-רתה. על תבוסת הקורפוס ה-16 קיבל לראשונה דוח בצהרי ה-27, מבלי שהודגש לו מלוא חומרת המצב. אי-לכך הורה לקורפוס זה לאבטח את אגף "המרכז המנצח" על-ידי היעדר-כות להגנה בפאָסְנֶהים — שעה שהקורפוס נמצא כבר דרוי-מית ומזרחית ממנה. ואילו ב-28 בבוקר הורה לקורפוס ה-16 להיערך להגנת אורטלסבורג; ועל כך בנה את המשכת המת-

... מסך-האש הארטילרי נמשך כשאהגה ללא הפסק. אנשי "הקורפוס הראשון המהולל", (כלשון פנייתו של סמסונוב אל מפקדם) שבהפירות הרוסיות, שממש כמו חבריהם שבקורפוס ה-18, לא בא אוכל אל פיהם, ורצונם להלחם גדלה ואזל, נסו ממטר ההפגז-זה, כשמספר מתיחם שנותרו בתפירות הוא כמספר נמלטיהם. לשעה 1100 נמצא שדה-הקרב נטוש על-ידי הקורפוס ה-16 הרוסי; הקרב הוכרע על-ידי הארטילריה לבדה. לודגדורף אשר פקודותיו שניחנו בטרם-עת כמעט והכשילו קודם-לכן את המערכה, סבר עתה שה-ארמיה-השנייה הרוסית "נפרצה".

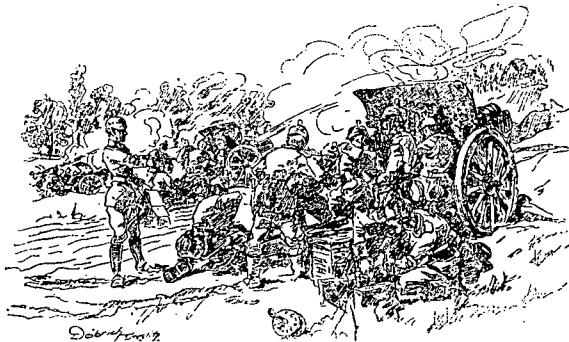
למעשה, אף כי אמנם נפרצה, עדיין לא היתה מובסת; והוא גילה כי, בניגוד למלהמות האחרות, לא הושג נצחון ביום אחד. התקדמותו של פרנסוא עדיין נתקלה בהתנגדות ממזרח לאוסדאו. שני הקורפוסים הרוסיים שבמרכז, גוש-לוחמים אדיר, עדיין המשיכו בהתקפתם; אימת רנגנקמפף עוד ניבטה מאחוריו. הדרכים הוצפו בפליטים ובעל-יחיים; כפרים נעזבו מיושביהם, שנמלטו; החיילים הגרמניים, אף הם, היו עייפים; גם הם ראו הד פעמי עקבי סוס כרעמו של צבא, וקראו "הם באים!"; — קריאה, שתוך כדי עברה לאורכה של שדרה-במסע הפכה להיות "הקוואקים באים!". בשובר לאבאץ למד הפיקוד-הגבוה בתדהמה את הדוח שלא ייאמן, כאילו הקורפוס של פרנסוא נתון במנוסה, ו"שרידי" יחידותיו כבר מגיעים למזנוטובו. קריאה טלפונית מבוהלת בררה שאמנם נראו גייסות נסוגים מתוך הקורפוס-הראשון, מרוכזים בקבוצות-קבוצות מרוכזות, לפני תחנת הרכבת.

אם נתקפל באיזה אופן שהוא אגפו של פרנסוא, אפשר היה עוד להפסיד במערכה; ולרגע איום אחד הם חשו ועיניהם כמו ראו את פחד המערכה האבודה, הנסיגה אל מעבר לויסלה ונטישת פרוי-

בינו לבין האגמים המזוריים ולודא עלידי כך כי אין לרוי סים כל דרך-נסיגה. כאשר קיבל עתה פקודה להחיש כוחות צפוניה, לעזרת הקורפוס ה-XX — שהיה חשש להתמוטטות חזיתו — דילל את הבטחת אגפו הימני, שמול הקורפוס הרוי סי ה' הנסוג, עד כדי פלוגות מספר בלבד, כדי שלא יצטרך לגרוע מהכוחות שהופנו על ידו לתנועת-הכיתור אל עבר ניינדבורג.

ה' 29 באבגוסט - היום המכריע

בליל ה' 28-29 הוברר למפקדת הארמיה-השמינית כי נצחונה מובטח; ומיד הוחל בתכנון, ואף בהוצאת פקודות, להפנית חלק מן הכוחות אל עבר רנקמפף — אשר למרבה-הפלא עדיין לא זו ממרחב אינסטרבורג לא מערבה ולא דרומה. כפי שהסתבר אחר כך, אף לא ידע עד לאותו יום על הסכנה החמורה בה נתון סמסונוב. גם לזה האחרון עצמו לא נתברר מלוא גדולה של התבוסה אלא בבוקרו זה של ה' 29 — ואז החליט ליטול אישית את הפיקוד על הקורפוסים XV ו-XVIII כדי לחלצם מטבעת-החנק. אך משיצא אישית לתוך ה"כיס" — נותק לחלוטין מכל שאר כוחותיו, ואף ממפקדת החזית; וב- כך נתבטלה למעשה ההנהגה האחידה של הכוחות ונעלמה היכולת לניצוח אחיד ומתואם על הקרב — דוקא בשעת המשבר החמור ביותר במהלכו. כנגד זה, לא היה בהופעתו של סמסונוב במקום כדי למנוע את החזית הרוסית מלהישבר גם במרכז; והדבר המפליא הוא, כיצד עלה בידי הקורפוס הרוסי ה-XV והכוחות המסופחים לו לעמוד יחידי — כמעט ללא הספקה וכמעט ללא סיוע מצד הכוחות השכנים — בקרב

מגורמי ההכרעה: הארטילריה המכונסת במלאכתה

בשלמותייתר בתוך הכיתור הגרמני. הקורפוס של גנרל קלויב היה עדיין בהתקפה כשבבלוב הבקיע דרך הפער שמימנו, ליד אלנשטיין, והשלים את טבעת-ההקפה סביב המרכז הרוסי. גייסותיהם של מרטוס ושל קלויב התגודדו בחוסי-ישע אנה ואנה ביערות וב- ביצות, בצעדות חסרות-תוחלת, בפניות בכיוונים מוטעים במאמצי שוא להיערך מחדש וליצב קו — בעוד עניבת-החנק מתהדקת סביבם. באיזור הביצתי, מקום שם היו החרכים בנויות כדייקים, הציבו הגרמנים בכל הצטלבות פלגות-משמר החמושות מקלעים. אנשי הקורפוס של מרטוס זה ארבעה ימים רעבו ללחם, פשוטו כמשמעו. הקורפוס של קלויב עשה שבעים קילומטר בארבעים השעות האחרונות שלו, בלי מנות-מזון מכל סוג שהוא; הסוסים היו ללא מספוא ומים.

... לודנורף שוב נתיסר בדאגות בענין רנקמפף. מודאג מחמת מצב הקורפוס של שולץ, כועס על פרנסוא, מוטרד עלידי "טלפון" השדה הבלתי יעיל ביותר" המחברו עם אותו מפקד המסרב-לציית, ועלידי חוסר כל קשר טלפוני שהוא עם מקנזן ובלוב שבכנף- השמאל שלו, היה לודנורף "רחוק מלהיות שבע-רצון". מקנזן ובלוב, מבולבלים עלידי הפקודות הסותרות — תחילה, לנרע בכי וזן אחד, ואחר כך, באחר — שלחו קצין-מטה במטוס אל המפקדה- הראשית כדי ליישר את ההדורים. הקצין נתקבל בסבר-פנים שהיה "רחוק מידידותי"; כי אף אחד מהקורפוסים לא נמצא במקום בו הועד להיות. ברם, בהתקרב שעות אחר-הצהריים התקדמו שניהם לשביעת-רצון המטה. כשמקנזן אץ בעקבות כנף-הימין הרוסית שנשברה, ובלוב פונה לעבר פער אלנשטיין שבין האגמים, כדי לתקוף משם את המרכז הרוסי, עתה נראתה התקדמותו של פרנ- סוא, בכיוון בו בחר הוא-עצמו, כמוצקת יותר; ולודנורף נתן לו פקודות מתוקנות: להמשיך בכיוון שכבר נקט.

את הקורפוס ה-XVIII אל גזרתו של ה-XV — בהחזירו אותו ממסע-החדירה לחלל שבין הקורפוס ה'מילואים לבין הקור- פוס ה-XX הגרמניים, שהיה מסע עקר, כי ב-28 בחודש שוב לא היתה תנועתו של קורפוס זה איום לגרמנים; כנגד זה הורגש היעדרו, מול קורפוס ה-XX, שבגללו חסרה לרוסים עדי- פות-הכוח הנחוצה במאמצייהם להבקיע את חזיתו של זה. משהחלה תנועת הקורפוס ה-XVIII מאימת על הגרמנים באי- גוף הקורפוס ה-XX מצפון, נאלצו להפנות כנגדו את פוך- בלוב (קורפוס-מילואים I); ושתי דיביות-מילואים הגבירו את אגף-השמאל של קורפוס ה-XX; כתגובה, הוחזר הקורפוס ה-XVIII עלידי הפיקוד הרוסי לאחור. משפג האיום, חזר בלוב לסגירת ה"כיס", שהחל מסתמן סביב המרכז הרוסי, בעוד שהקורפוס-הרוסי מכלה כוחות נוספים במסעיו ללא- תכלית; שכן, לפי המרחק, לא יכול היה באותו יום להתחבר אל הקורפוס ה-XV על-מנת להילחם לצדו. בדרום נפלה עתה גם סולדאו; וגם כאן מיהר המפקד הרוסי לצוות על ניתוק-מגע ועל נסיגה אל מעבר לגבול, למרחב מלאצנה; ובכך הופרד הקורפוס ה' הרוסי מעל גוף הארמיה וחדל מקחת חלק פעיל במערכה. אך לא די בכך. פרנסוא הרכיב מיד כוחות מאולתרים שיאוצו מורחה, לכיוון ניינ- בורג, במגמה לנתק את דרכי הנסיגה במרחב שנותר עוד

זמן-מה אחר כך, גנרל מרטוס — שניהל את הקרב בגזרתו מראש גבעה — זה רק ציוה להוליך שדרה של שבויים גרמניים אל מחוץ לקרהחזית כאשר ראה לתמהונו את מפקד-הארמיה מגיע אליו רכוב על סוס, ומטהו עמו. סמסונוב שאלו בקשר לשדרה הנראית כנסוגה; ומשנאמר לו שהללו שבויים הם, ריסן סוסו בסמוך למר- טוס, גחן עליו לחבקו, ואמר בעצב: „אתה לבדך תציל אותנו". אך הוא-עצמו ידע שלא יהיה כן, ועוד באותו לילה פקד על נסיגה כללית של מה שנותר מן הארמיה-השניה.

במשך שני הימים הבאים, ה' 29 וה' 30 באבגוסט, הפכה הנסיגה להיות תבוסה גוברת ובלתי נמנעת. שני הקורפוסים המרכזיים, שלחמו עת ארוכה ובעוז רב, היו גם אלה שהתקדמו יותר מכולם ונסוגו אחרונים; סיכויים להמלט היה קטן שבכולם, והם שנלכדו

גם רננקמפף, אשר סוף-סוף החל להפנות כוחותיו אל עבר איזור-הקרוב של סמסונוב, מחזירים ביום זה לאחור, משנת-חור למפקדת-החזית שממילא הקרב אבוד. כך נלכדו בטבעת הכיתור 92.000 רוסים, אשר בזה אחר זה הניחו את הנשק ונשבו; רק מעטים מחיילי הקורפוסים XIII, XV, XVII, הצליחו לפלס להם דרך מתוך המלכודת. שלל הציוד והחימוש היה עצום; ובתוך זה — למעלה מ-300 תותחים. סך-הכל אבידות הגרמנים לא עלה על 15.000, מהם עד 6000 הרוגים (בתוך זה — כ-150 קצינים). בצד הרוסי הגיע הסך-הכל של הרוגים לכעשרת אלפים — ובתוכם סמסונוב, אשר שם קץ לחייו בתוך ה"כיס", ב-30 בחודש. אומדנים גרמניים שלא ניתנו לבדיקה העמידו את האבידות הכוללות של הצד הרוסי, (בהרוגים, פצועים ושבוים) על כ-150 אלף.

התוצאות האסטרטגיות

הנצחון הגרמני במערכת-טננברג הסיר הלכה-למעשה את איום הפלישה הרוסית לפרוסיה המזרחית. יתרה מזו, הוא יצר את התנאים למהלך האופרטיבי השני במזרח-פרוסיה: ל"מערכת האגמים המזוריים"... בו הובס צבאו של רננקמפף — וכך הוסר כליל האיום הרוסי הישיר על גרמניה. מאז מערכת טננברג עברה היזמה בזירת-המזרח מן הרוסים לגרמנים; ואחר "מערכת האגמים המזוריים" העבירו הגרמנים את המלחמה — למשך 4 שנים — לשטח האויב. אבדן כוח-האדם הסדיר הרב, ובתוכו מטובי המפקדים בדרגים הקרביים — וכן אבדן ציוד-הלחימה הרב — העיבו על המאמץ הרוסי בכל המשכה של המלחמה.

קשה גם לאמוד את העידוד הנפשי שבנצחון זה לציבור הגרמני, אשר חרד מאוד מפני "המכבש הרוסי" שאיך-לעצרו. לא בכדי הוצמד למערכה זו השם הסמלי של טננברג — עמדה אחת מני רבות בהן נערכו הגייסות באיזור-מערכה זו: לידה של טננברג זו הובס בשנת 1410. צבאו של "מס" דר-האבירים הטבטוני" הגרמני לפני צבא-ברית פולני-ליטאי שבשורותיו לחמו גם גייסות רוסיים מרובים.

עם זאת — אם נביט בדבר מנקודת-מבט אסטרטגית כוללת — יתכן לומר שמערכת-טננברג תרמה משהו — ולו בעקיפין — דוקא לנצחונן של מדינות-ההסכמה על גרמניה ובנות-בריתה. אין כמעט בין החוקרים מי שיחלוק על כך כי משנכשלה במערכת-המארנה — הפסידה גרמניה את סיכוייה העיקרי, סיכוי של מסע-בזק בלתי-נבלם, לנצחון במלחמת-העולם הראשונה. בין הגורמים החשובים לכשלון, בצד משגים טקטיים ואופרטיביים שונים, נמנה העדרה של עדיפות-כוחות

ביערות שמצפון לניידנבורג, נסבחו או נכנעו השרידים האחרונים מן הקורפוס של מרטוס. רק קצין אחד מן הקורפוס ה-XV נמלט והגיע לרוסיה. כחמשה-עשר קילומטר מזרחה לניידנבורג התחפרו בעיגול אחרוני הקורפוס ה-XXX — שמפקדו, גנרל קלייב, נלכד גם הוא. בעזרת ארבעה תותחים שלכדום מסוללה גרמנית ביערות, החזיקו אנשים אלה מעמד מול האויב כל ליל ה-30 באוגוסט — עד שאולה תתמושתם ורובם נפלו חלל. הנתורים נשבו.

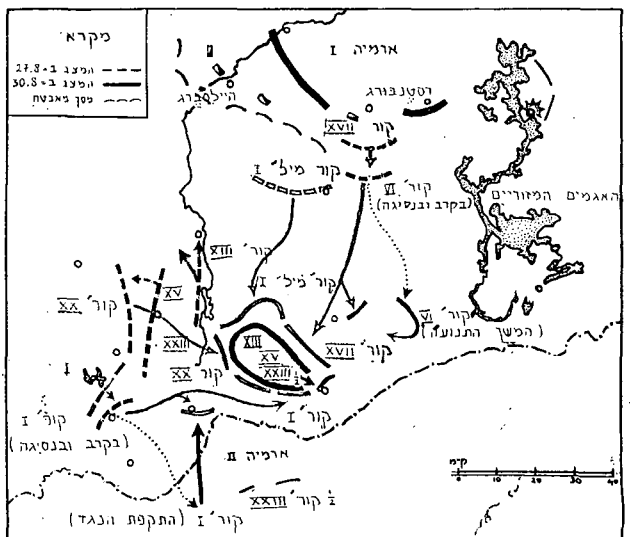
„האש הניידת“ החדשה: המק"ב אך לחפיסת עמדה אונפת.

עם הקורפוס הגרמני ה-XX המוגבר, ימים כה רבים, וכל אותו זמן לקיים יזמה התקפית. אך עתה הגיע הקץ; והמרכז הרוסי החל בקרב נסיגה לשם יציאה מן הכיתור המסתמן. אך בליל ה-29 הגיעו פלגות-הניתוק של פרנסואַ עד לז'ולנ-בורג והשתלטו גם עליה; בכך נחסמו דרכי-הנסיגה הרוסיים מן ה"כיס" דרומה.

ה-30 וה-31 באוגוסט - סיום ההיאבקות

יום ה-30 באוגוסט הביא לגרמנים עוד שעות קריטיות אחרות: כי בבוקר יום זה חלה התקפת-הנגד הרוסית היחידה. כוחות רוסיים שונים, כולל שיירי הקורפוס ה-10, תקפו את פרנסואַ מכיוון מלאַנה — וכבשו חזרה, לעת ערוב היום, את ניידנבורג. אותה שעה ניסה חלק מהגייסות המכותרים ב"כיס" להבקיע לעצמו דרך החוצה. אך פרנסואַ, שכוחותיו נאלצו ללחום „גב אל גב“, לא הסיר בכל-זאת את הגייסות שהופקדו על עמדות-ההסימה של ה"כיס". אכן, למחרת בבוקר ה-31 באוגוסט, עוד בטרם הגיעו אל גזרה זו מרבית התגבורות שהוחשו לשם על-ידי הארמיה-השמינית, גברו חששו תיו של מפקד כוח התקפת-הנגד הרוסי, הוא הפסיק את התקפתו ונסוג כלעומת-שבא.

„הכיתור“

● ועוד שלושה אשר חברי-יחד להכשיל את הצד הרוסי:

● העדר מאמץ מודיעיני ראוי לאיסוף ידיעות, השלמתן כפי הצורך ובהינתן מהימנותן.

● סדרי בטחון-שדה פגומים (ומעל לכל — בשימוש באלחוט).

● התרשלות ואי-דיוק בדיווח.

● כתוצאה מכך:

● הופתעו הגייסות, יום אחר יום, על-ידי האויב — הן באשר להיערכותן והן לגבי פעילותן — ופעלו לרוב מתוך העדר ידיעות מינימליות על האויב ועל השטח.

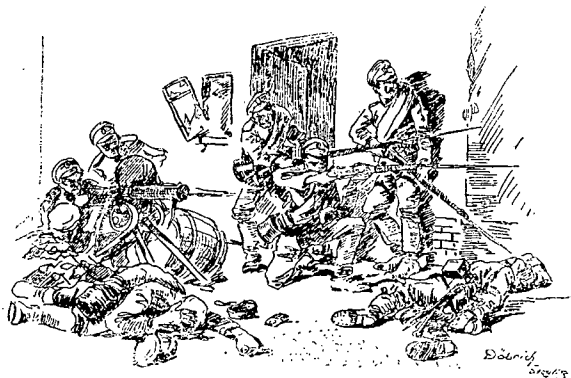
● נתנה לגרמנים במתנה אינפורמציה חיונית, סודית ביותר, אשר הקלה עליהם לאי-שיעור בתכנון הקרב ובניהולו.

● המפקדות הרוסיות (לפחות, בכל הדרגים הגבוהים-יותר) ניהלו את הקרב על סמך נתונים מוטעים — לא רק על האויב אלא אף על כוחותיהן הן. נתאשרה כאן האמרה כי „המזלול בדיווח — דמו בראשו“.

● מבין שתי האמרות: זו של פרידריך מלך פרוסיה כי „אלו-הים לוחם לצד הבטליונים הרבים יותר“, וזו של נפוליון כי „אלוהים הוא לצד אלה שלהם עליונות ארטילרית“ נמצא צידוק לשניה. הוכח שעליונותם הארטילרית נתנה לגרמנים תכופות עדיפות על הרוסים, אף כי הללו היו עדיפים על הגרמנים במספרם. אלא שעתה, עם התארכות טוחי הארטילריה, והתגברות עצמת-אשה, הסתמן יותר ויותר הערך העצום, לעתים המכריע, אשר צמח לה במהלך מלחמת-העולם הראשונה.

● הלקח הגדול מפעילות הגרמנים במערכה זו היא — בני-גוד מוחלט למצב אצל יריביהם — הכושר המופלא ליצירת עדיפות מקומית, על אף נחיתותם הכוללת המוחלטת.

● ולבסוף — הובלט בצד הגרמני מה רב ערכן של הכשרה והשתלמות ממושכות ומדוקדקות לסגל הפיקוד והמטה — לרבות תרגול ותמרון בזירת-הקרב הנחזית. כל אלה, שקוימו בשקידה שנים-על-שנים, טיפחו את כושר ההבנה המהירה לכונותיו ולצרכיו של הפיקוד של היחידה או העוצבה ה„שכ-נה“, קידמו את ההסתייעות ההדדית של יחידות ועוצבות אף ללא פקודה מפורשת ואת היכולת לפעולה עצמאית-למחצה, על פי הנחיות כלליות תחילה, ופקודות קצרות ופתאומיות. אלה היו את „שמן-המשחה“ לגלגלי הגרמנים ולנצחונם.

עמדה נואשת אחרונה

מכרעת-דיה בימין הגרמני. ואין לשכוח כי ב-26—27 באב-גוסט — 10 ימים לפני תחילת מערכה-המארנה — הוציא מולטקה הרמטכ"ל הגרמני שישה קורפוסים מחזית המערב, וזאת מתוך חשש לתוצאות חמורות של תבוסה גרמנית במזרח (הוא עשה זאת גם מתוך הנחה מוטעית כי „במערב כבר הושגה ההכרעה“). אכן, לבסוף שוגרו מזרחה שני קורפוסים בלבד; אך הדבר תרם להחלשת הגרמנים בשעת-המשבר המכרעת; העובדה שהקורפוסים ההם הגיעו לפרוסיה-המזרחית רק לאחר מערכת-טננברג מעידה רק על משחקה-סיכויים האירוני המלווה תמיד את הסיכונים הטמונים ב„אסטר-טגית הקוים-הפנימיים“.

לקחים

מתוך שורה ארוכה של לקחים בכל השטחים נעלה כאן רק מספר נסיונות ולקחים מעשיים בתחום לחימה, ארגון ופיקוד. ● הסיכוי הרוסי להצלחה הופחת, מן היום הראשון למלחמה, בשל הזלזול המדהים בכלל עתיקה-היומין כי „צבא צועד על קיבתו“. מזון די הצורך ואשפה מלאה — תנאי ראשון הם להצלחה! ההתעלמות מן האספקט המנהלתי המיטה על הגייסות הרוסיים שואה עוד בטרם נכנסו לקרב.

● הרוסים התכחשו גם לעקרון ריכוז-הכוחות לקראת ההכרעה, ויצירת „נקודת כובד“ אופרטיבית; וכן — לעקרון תיאום המאמצים השונים, המאפשר שהצלחה בגזרה אחת תנוצל מיד לתיקון כשלונות בשניה. מתוך שתי הארמיות הרוסיות פעלה, בכל עת שהיא, אחת בלבד.

